

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht

Gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek:
proefsleuven

C
U
L
T
U
R
H
I
S
T
O
R
I
E

6500 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

200 na Chr.

1650 na Chr.

RAAP

Archeologisch Adviesbureau

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht

Gemeente Winterswijk

**Inventariserend archeologisch onderzoek:
proefsleuven**

drs. M. Schabbink

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Winterswijk

Titel: De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk; inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Status: eindversie

Datum: 3 april 2014

Auteur: *drs. M. Schabbink*

Projectcode: WIHV2

Bestandsnaam: RA2827_WIHV2

Projectleider: T.P. van Rooij

Projectmedewerkers: drs. C.R.C. Schamp & K. Lommertzen

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 59504

Autorisatie: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

Bevoegd gezag: gemeente Winterswijk

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2014

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Winterswijk heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 9 en 10 december 2013 een inventariserend onderzoek in de vorm van proefsleuven uitgevoerd op de voormalige voetbalvelden van SKVW aan de Vredenseweg. De velden worden omgevormd tot een atletiekbaan met bijbehorende voorzieningen. De aandacht ging bij het onderzoek allereerst uit naar een urnenveld, waarvan in en rond het plangebied vondsten aan het licht zijn gebracht. Onderdeel van dit grafveld vormde een grafheuvel, waaraan de naam Hunenbulten is gegeven. Het onderzoek had tot doel te bepalen in hoeverre ter plekke resten in de ondergrond schuilgaan van de prehistorische begraafplaats en om meer inzicht te verwerven in de eventuele omvang en kwaliteit van die resten.

Ondanks de hooggespannen verwachtingen bleek dat het terrein in het verleden, maar zeker al in de jaren 20 en 30 van de vorige eeuw grotendeels vergraven was. In de opgravingsvlakken is een grote hoeveelheid bodemverkleuringen waargenomen. In de meeste gevallen gaat het om recente vergravingen. De overige sporen betreffen hoofdzakelijk natuurlijke bodemverkleuringen veroorzaakt door natte omstandigheden. De archeologische grondsporen bestaan uit greppels en een enkele paalkuil. De greppels bestonden uit banen met een donker gekleurde, humeuze vulling. Van de greppels resteerde slechts een komvormige bodem tot 0,2 m onder het vlak. De greppels lijken overeen te komen met een midden-19e-eeuwse veldindeling van het Huppelsche veld.

Op basis van een combinatie van de bodemkaart, het gebruik van veldnamen en de bij het proefsleuvenonderzoek aangetroffen dagzomende B-horizont kan de omvang van het voormalige grafveld gereconstrueerd worden. Het grafveld was gelegen op een oost-west georiënteerde dekzandrug van ruim 600 x 200 m. Deze rug is door ontgrondingen nu grotendeels verdwenen. Een kleine bult resteert mogelijk van het grafveld. Dit kleine stuk akkergrond van 110 x 40 m ligt 1,5 m hoger dan zijn omgeving en herbergt mogelijk de laatste 4% van het voormalige grafveld. Het voormalige grafveld lag naar de laag gelegen zuidelijke zijde. De bijbehorende nederzettingen zullen ten oosten en noorden hebben gelegen waar grotere dekzandruggen, de latere Henxelse enk, doorsneden worden door het beekdal.

Van de vindplaats Hunenbulten resteert nagenoeg niets meer. Het profiel in de steilkant heeft geen duidelijkheid gegeven of de bodemopbouw nog intact is. De verstoring waargenomen in het profiel kan echter veroorzaakt zijn door afkalving van de steilkant. Omdat de waarneming exact op de grens van twee oude percelen ligt waarvan bekend is dat sprake was van twee verschillende eigenaren, bestaat de kans dat het resterende perceel nog intact is. Het is echter ook mogelijk dat ook dit deel van het voormalige grafveld is vergraven en het plaggendek is teruggeplaatst. Eén of enkele boringen in het midden van het resterende akkerdeel kunnen daarover uitsluitsel geven.

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Kader	6
1.2 Administratieve gegevens	9
2 Voorgaand onderzoek	10
3 Doel van het onderzoek	12
4 Methoden	14
5 Resultaten	17
5.1 Fysisch-geografisch onderzoek	17
5.2 Archeologie	20
5.3 De verdwenen vindplaats	22
6 Conclusies en aanbevelingen	25
6.1 Conclusies	25
6.2 Aanbevelingen	26
Literatuur	27
Gebruikte afkortingen	27
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	27
Bijlage 1: Sporenlijst	29

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van de gemeente Winterswijk heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven uitgevoerd op de voormalige sportvelden aan de Vredenseweg in Winterswijk (figuur 1). Aanleiding tot dit archeologisch onderzoek vormt het voornemen van de gemeente Winterswijk om enkele sportvelden die voorheen door de voetbalvereniging SKVW werden gebruikt om te vormen tot een atletiekbaan met bijhorende voorzieningen. Hiermee is het nodige grondverzet gemoeid, waarbij ter hoogte van de te realiseren atletiekbaan de bovengrond tot een diepte van 0,7 m -Mv zal worden verstoord.

Het was onduidelijk in hoeverre de bodem in het onderzoeksgebied is verstoord en of er derhalve nog archeologische resten aanwezig zouden zijn. Niet alleen zijn er aanwijzingen dat in het plangebied zandwinningsactiviteiten hebben plaatsgehad, ook de aanleg van de voetbalvelden is gepaard gegaan met egalisaties en aanleg van drainage. Desalniettemin was de verwachting dat in het onderzoeksgebied de bodemopbouw plaatselijk nog dusdanig intact zou zijn dat de kans op het aantreffen van archeologische resten reëel is.

De aandacht ging allereerst uit naar een urnenveld, waarvan in en rond het plangebied vondsten aan het licht zijn gebracht. Onderdeel van dit grafveld vormde een grafheuvel, waaraan de naam Hunenbulten is gegeven. In 1783 zijn hierin onder meer een urn, crematieresten en een menselijke schedel gevonden. In latere tijden zijn tientallen urnen gevonden, waarvan er slechts enkele bewaard zijn gebleven in de collectie van het voormalige museum Freriks, binnenkort te zien in het nieuwe museum aan de Meddosestraat. Al met al is er geen twijfel over het bestaan van een urnenveld met een waarschijnlijke datering Late Bronstijd/Vroege IJzertijd ter hoogte en in de directe omgeving van het plangebied. Naar aanleiding van deze gegevens werd aanbevolen om dit door middel van proefsleuven te laten vaststellen.

Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek is, conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.¹ Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Het veldwerk is uitgevoerd op 9 en 10 december 2013. De uitwerking vond plaats in februari 2014. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de contactpersoon van de gemeente Winterswijk, dhr. K. Meinderts, en dhr. J. Goorhuis, het historisch geweten van Winterswijk. Onderzoeksdokumentatie zal te zijner tijd worden aangeleverd aan Dans Easy. Vondstmateriaal is niet aangetroffen.

¹ Jager, 2012; Schabbink, 2013

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Figuur 1. De ligging van het onderzoeksgebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De KNA (versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB), geldt in de praktijk als richtlijn.² RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden.

² www.sikb.nl

1.2 Administratieve gegevens

Plangebied: Vredenseweg

Plaats: Winterswijk

Toponiem: Hunenbulten

Gemeente: Winterswijk

Provincie: Gelderland

Centrumcoördinaten: 248.300/443.950

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 59504

2 Voorgaand onderzoek

In het plangebied met het illustere toponiem Hunenbulten heeft geen archeologisch vooronderzoek plaatsgevonden. De locatie kent echter een bijzondere status. De omgeving en vondsten zijn voor het eerst beschreven door Stegeman in 1927:

“De meest bekende grafheuvel onder Winterswijk is zeker wel de z.g. “*Hunenbulten*” even achter den molen “De Bataaf” aan den grintweg naar Ratum, een plek, die blijkbaar ook in vroeger eeuwen reeds de aandacht getrokken schijnt te hebben. De *Nieuwe Ned. Jaarboeken* toch van 1783 berichten, dat in genoemd jaar door een liefhebber der oudheid uit een heuvel, een kwartier afstands buiten het dorp gelegen, waren opgedolven:

Een urne van tamelijke grootte, uit zwartachtige aarde gebakken;

Eenige uitgebrande beenderen;

Meer dan tachtig stuks koralen in onderscheidende doosjes van allerlei kleur en gedaante;

Een menschenhoofd in zijn geheel, doch bij het uitnemen gebroken, waarbij vier stukken kakebeen met tanden, bijkans zoo gaaf, alsof het van een onlangs begravene was; etc.”³

Stegeman vermeldt verder dat sindsdien honderden urnen met crematieresten zijn gevonden. Daarvan zijn er slechts enkele bewaard gebleven in de collectie van het voormalige museum Fre-riks, binnenkort te zien in het nieuwe museum aan de Meddosestraat. Het betreft vooral vormen uit de Late Bronstijd.

Stegeman stelt echter ook dat al in 1927 deze interessante heuvel met de grond gelijk is gemaakt, maar ook dat de plek door de uitgestrektheid en vele vondsten het één van de voornaamste centra van “onze heidensche voorzaten” is geweest. Deze begraafplaats was dicht bij de Ratumsche beek gelegen, die volgens Stegeman in de volksmond werd aangeduid als Hunen- of Hunekebeek.

In de omgeving van Winterswijk en het aangrenzende Duitsland hebben opgravingen opmerkelijke overeenkomsten te zien gegeven tussen de inhoud van bestaande overleveringen en de gedane grafvondsten. Naast katten spelen vooral in de Achterhoek de *witte wieven* daarin een belangrijke rol.⁴ Ook bij de Hunenbulten zouden zich *witte wieven* hebben opgehouden. Ze werden hier ook wel *hunenwieven* genoemd. Rond Winterswijk komen verder nog namen voor als *Hilligenloo* (heilig woud), *Illeborg* (heilige berg) en *Illegoor* (heilig moeras) die verwijzen naar een mythisch verleden (figuur 2).

Op basis deze oude gegevens werd aanbevolen om inventariserend archeologisch onderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren met het doel te bepalen in hoeverre ter plekke resten in de ondergrond schuilgaan van deze in mysterie gehulde prehistorische begraafplaats.

³ Stegeman, 1927: 3-5. Overigens doet het beschrevene meer denken aan een vroegmiddeleeuws grafveld.

⁴ Borman, 1978: 54-57

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Figuur 2. Rond de Hunenbulten hing, en hangt nog altijd, een mythische sfeer die verwijst naar het heidense verleden. Op de achtergrond molen De Bataaf.

3 Doel van het onderzoek

Het inventariserend onderzoek in de vorm van proefsleuven had tot doel te bepalen in hoeverre ter plekke resten in de ondergrond schuilgaan van de prehistorische begraafplaats en om meer inzicht te verwerven in de eventuele omvang en kwaliteit van die resten. Aan de hand van de onderzoeksresultaten kan vervolgens bepaald worden hoe in het verdere traject omgegaan dient te worden met de archeologische component van het onderzoeksgebied (behoud versus opgraven). In het PvE zijn hiervoor specifieke onderzoeksvragen geformuleerd die door middel van het proefsleuvenonderzoek beantwoord moeten worden:⁵

1. Zijn in het plangebied archeologische grondsporen aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de herinrichting van het gebied? Zo ja: wat is de aard en datering (periodisering) daarvan? Wat is de verspreiding daarvan? Wat is de diepteligging daarvan? Wat is de gaafheid en conservering daarvan?
2. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig, wat is de vondstdichtheid en hoe is de conserveringstoestand?
3. Kunnen er structuren worden onderscheiden, en zo waar bestaan die dan uit en welke functie kan hieraan worden toegekend?
4. Kunnen er specifieke activiteitszones worden onderscheiden. Zo ja, waaruit bestaan die dan?
5. Is er in tijd en ruimte een fasering aan te brengen in de aangetroffen sporen? Zo ja, licht dit toe.
6. In welke mate kan aan de aangetroffen vondsten en sporen een ensemblewaarde worden toegekend?
7. Kunnen de aangetroffen sporen en/of vondsten in verband worden gebracht met vondsten c.q. archeologische waarnemingen uit de directe en wat bredere omgeving van het plangebied. Zo ja, licht het antwoord toe.
8. Wat is de natuurlijke bodemgesteldheid ter plekke en in welke mate is het onderzoeksgebied verstoord?
9. Is in het onderzoeksgebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet? Anders gesteld: op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

Acht gemeenten in de Regio Achterhoek (waaronder Winterswijk) hebben samen met de Provincie Gelderland en de gemeenten Lochem en Zutphen/Doesburg de onderzoekskansen en kennislacunes voor het hele gebied van de Achterhoek en Liemers vlakdekkend in beeld gebracht: de Kennisagenda Archeologie Oost-Gelderland.⁶ Deze Kennisagenda formuleert een aantal gemeente-overstijgende archeologische kennisthema's met als doel het actief beheren van archeologisch erfgoed

⁵ Jager, 2012

⁶ Boonstra, Van Heeringen & Schrijvers, 2011

en het stimuleren van verdiepend onderzoek. Het proefsleuvenonderzoek Vredenseweg (Hunenbulten) heeft echter geen relatie met de vier benoemde tophema's. Desondanks is het bestaande PvE op verzoek van het bevoegd gezag uitgebreid met een aanvulling.⁷ De kwaliteit van de uitvoering en rapportage van het onderzoek zal worden geleverd conform KNA 3.3 en het in de Achterhoek vigerend beleid zoals omschreven in 'Archeologie met beleid'.⁸ De geformuleerde onderzoeksvragen zijn daarom aangevuld met enkele vragen uit het standaard-PvE IVO-P (versie 1.02) met betrekking tot het behoudsperspectief:

10. Indien het daadwerkelijk om behoudenswaardige resten gaat, welke realistische aanpassing van de inrichtingsplannen voor het plangebied zijn mogelijk voor het ter plaatse (in situ) behoud van de archeologische resten?
11. Welke planologische beschermingsmaatregelen zouden toegepast moeten worden om de in-situ aanwezige archeologische resten duurzaam te behouden?
12. Indien realistische aanpassing van de inrichtingsplannen mogelijk is, welke degradatiemechanismen (waaronder zetting, veranderingen in het fysisch-chemisch regime of grondwaterregime) in sporen en materialen zullen optreden bij een eventuele aangepaste inrichting van het terrein, inclusief effecten van het aanbrengen weg- en bouwcu netten, afvoer van bouwvoor/teelaarde, voertuigbewegingen, plaatsen damwanden, heien/trillen/boren/pulsen, inrichten groenzones en beekherstel, aanbrengen ondergrondse infrastructuur zoals drainagepijpen, riolering, kabels en leidingen, toepassen verschillende typen funderingstechnieken?
13. Ná ontwikkeling van de locatie met in-situ behoud, op welke wijze dient de conditie (inhoudelijke en fysieke waarde) van het behoudenswaardige deel van het bodemarchief gemonitord te worden?
14. Ná ontwikkeling van de locatie met in-situ behoud en monitoring van de archeologische resten: welke (realistische) mitigerende ingrepen kunnen worden toegepast bij constatering van een versnelde degradatie van de archeologische resten?
15. Is in het plangebied ten aanzien van het in-situ behoud vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?

⁷ Schabbink, 2013

⁸ Willemse & Kocken, 2012

4 Methoden

Aantal proefsleuven en afmetingen

In totaal zijn er drie proefsleuven aangelegd. Haaks op een 182 m lange, noordwest-zuidoost georiënteerde sleuf zijn twee dwarsleuven van 100 m aangelegd. In eerste instantie was begonnen met een aanlegbreedte van 3 m. Toen bleek dat het terrein op grote schaal ontgrond was, is een breedte van 1,8 m aangehouden. Op enkele plaatsen waar grondsporen in de vorm van greppels of een minder verstoorde bodemopbouw met een intacte B-horizont aanwezig waren, is weer verbreed naar 3 m. In totaal is een oppervlakte van 807 m² onderzocht.

Plaatsing van de proefsleuven

De proefsleuven zijn conform het PvE, aangelegd in drie lijnen, waarbij één proefsleuf in het hart in de lengterichting van het onderzoeksgebied en twee proefsleuven daar loodrecht op (figuur 3). De proefsleuven zijn aangeduid als WP1, WP2 en WP3.

Opgravingsvlakken en profielen

In alle proefsleuven is één opgravingsvlak aangelegd. Het vlak is aangelegd in de top van het ongestoorde dekzand onder de bouwvoor. De diepte van de sleuven varieerde van 0,45 tot 0,9 m -Mv. De sporen en bodemlagen zijn in een doorlopende reeks genummerd. Vanwege de eenvormigheid van de bodemopbouw (AC-profiel) is deze slechts op enkele plaatsen gedocumenteerd. Naast de acht opnames in de sleuven (zie figuur 3) is ook een profiel gedocumenteerd (profielnummer 10) in de steilkant van het resterende, aangrenzende akkerperceel iets ten noorden van de proefsleuven. Alle vlakken zijn ingemeten door middel van een GPS (grondslagpunten met Z-waarden). Dit meetsysteem is ingemeten in het Rijksdriehoeksnet. De hoogte van de aangelegde vlakken is ingemeten ten opzichte van NAP.

Behandeling van sporen en vondsten

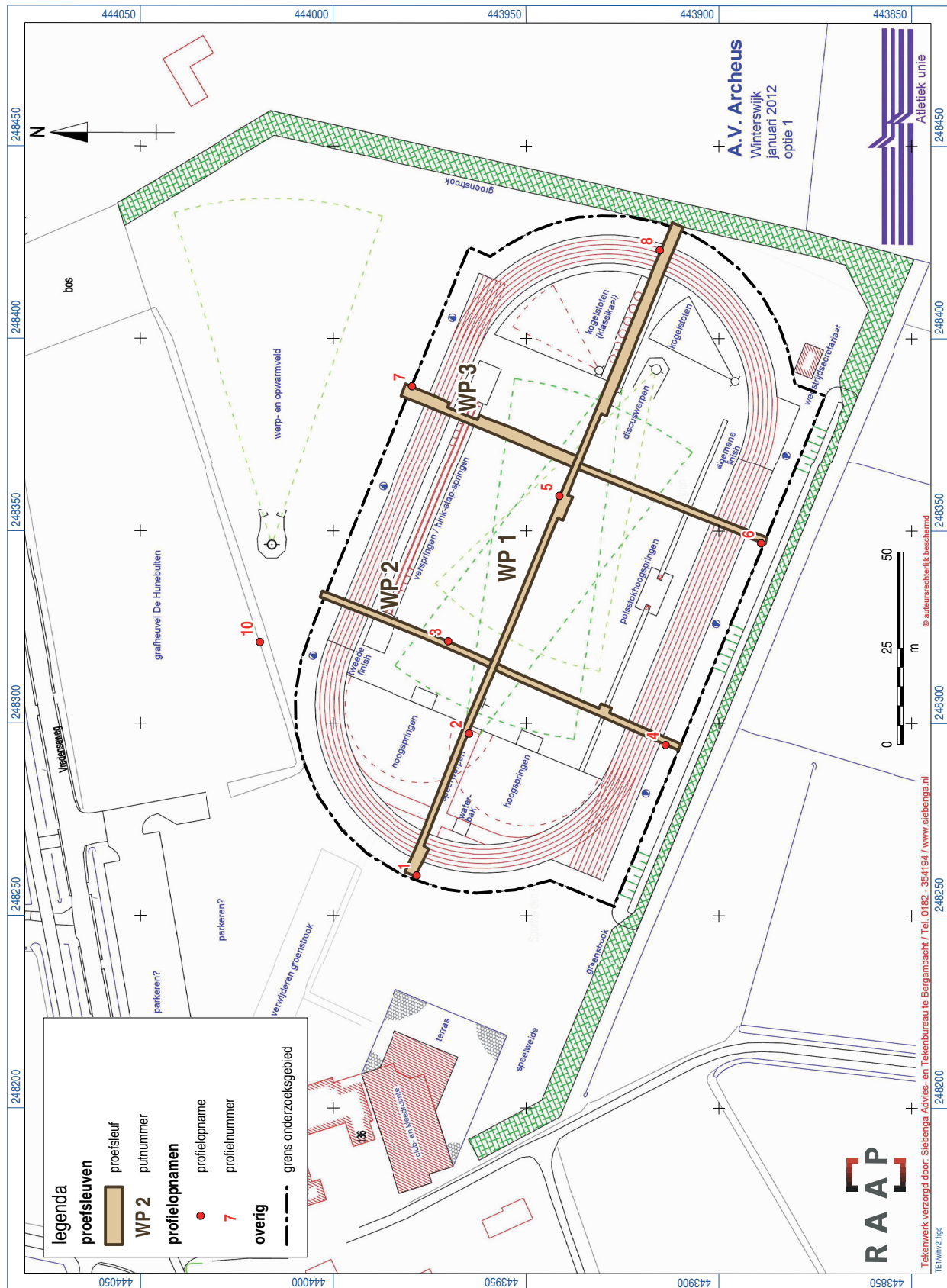
De enkele grondsporen zijn gecoupeerd, gefotografeerd en in profiel getekend. Vondsten zijn niet aangetroffen. Spoornummers worden aangeduid met hoofdletter S en een volgnummer (bijvoorbeeld S4). Voor gelijksoortige sporen is hetzelfde nummer aangehouden: S998 voor natuurlijke fenomenen of verkleuringen als boomvallen; S999 voor recente verstoringen (voornamelijk in de vorm van drainagesleuven en zandwinningskuilen); S14 voor zandwinningskuilen met andere vuling (alleen waargenomen in WP3).

Bemonstering

Er is vanwege het ontbreken van potentieel waardevolle sporen geen aanleiding gezien om monsters te nemen voor macrobotanisch onderzoek.

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
 Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Figuur 3. Overzicht proefsleuven op nieuwbouwplan.

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Tijdens het veldonderzoek is op enkele punten afgeweken van de onderzoeksstrategie zoals in het PvE is omschreven. Het betreft de breedte van de sleuven en de aanleg van een profiel in de steilkant.

5 Resultaten

5.1 Fysisch-geografisch onderzoek

Geologie en geomorfologie

Winterswijk ligt op het zogenaamde Oost-Nederlandse plateau, een reliëfrijk en hooggelegen gebied. Op het plateau zijn relatief oude gesteenten op geringe diepte in de ondergrond aanwezig. De afzettingen bestaan uit mariene klei uit het Tertiair op Muschelkalk uit het Mesozoïcum.

Met name de laatste twee ijstijden hebben een grote invloed gehad op het landschap. Omstreeks 150.000 jaar geleden tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien, werd het Oost-Nederlandse plateau door het schuivende landijs geërodeerd en afgevlakt. Hierbij werd op veel plaatsen keileem afgezet. De keileem is ontstaan door het uitsmelten van puin dat in het landijs aanwezig was, en door de deformatie van het materiaal onder het ijs. De afzettingen bestaan in dit gebied voor een groot deel uit al aanwezige tertiaire en mesozoïsche klei, vermengd met materiaal dat door het ijs is meegebracht. De aanwezigheid van deze slecht waterdoorlatende keileem is de oorzaak van het huidige, vochtige karakter van grote delen van dit plateau.⁹

Na een relatief warme periode, het Eemien, werd het in het Weichselien opnieuw zeer koud, maar het landijs bereikte Nederland niet. Op het hooggelegen keileemplateau ontstonden door afstromend sneeuw en regenwater uitgebreide afwateringssystemen, waarbij dalen werden uitgesleten. Ook in het omringende gebied werden dalen uitgesleten, zoals het dal van de Ratumsche of Wil-linkbeek 500 m ten oosten van onderzoeksgebied De Hunenbulten.

De keileem is later grotendeels bedekt met dekzand. In de koudste en droogste perioden van het Weichselien, met name in het Laat Pleniglaciaal en sommige perioden van het Laat Glaciaal, was de vegetatie vrijwel verdwenen. Hierdoor kon op grote schaal verstuing optreden, waarbij dekzand werd afgezet. Op de plateaus is slechts een dunne laag dekzand afgezet of ontbreekt het helemaal. In de lager gelegen vlaktes is de dekzandbedekking dikker en komen dekzandruggen voor. De Hunenbulten ligt op een dergelijke dekzandrug die zuidelijk van en evenwijdig aan de Vredensweg loopt.

In het Holoceen werd het klimaat warmer en vochtiger en is het landschap door geologische processen weinig veranderd. Het dekzand werd door de toenemende vegetatie vastgelegd en de beken sneden zich in. De beken volgden vaak de natuurlijke laagten in het landschap, zoals de eerder gevormde dalen.

⁹ Van den Bosch & Kleijer, 2003

Binnen het plangebied komen volgens de bodemkaart veldpodzolgronden in leemarm en zwak lemig, fijn zand voor. In dekzanden is podzolering een natuurlijk bodemvormend proces. Bij podzolering worden humus, ijzer en mangaan uit de bovenste bodemlagen uitgespoeld en vindt inspoeling van deze bestanddelen in diepere bodemlagen plaats. Veldpodzolgronden bestaan uit een donkere, humushoudende bovengrond (Ap-horizont), waaronder een lichtgrijze E-horizont (uitspoelingshorizont) aanwezig is. Hieronder ligt de bruine B-horizont (inspoelingshorizont), die geleidelijk overgaat in de C-horizont. Afhankelijk van de vroegere bodembewerking is de oorspronkelijke A-, E- en/of B-horizont al dan niet intact. Vaak zijn deze door agrarische bodemingrepen (bijv. verploeging) met elkaar vermengd geraakt. Op de bodemkaart staan de gemiddelde grondwaterstanden aangegeven met zogenaamde grondwatertrappen. Het plangebied De Hunenbulten wordt gekenmerkt door een zeer lage grondwaterstand (grondwatertrap VIII).¹⁰

Bodemopbouw

De bodemopbouw is aan de hand van negen profielkolommen vastgesteld. In alle profielen is sprake van een AC-profiel. De in alle profielen aangetroffen A-horizont bleek een verrommelde akkerlaag. De ouderdom ligt ergens in de 19e of mogelijk zelfs 20e eeuw (zie verder § 5.3). Voor die tijd behoorde het plangebied tot een complex van woeste gronden (heide) en enkele kleine kampongtingingen. In het plangebied De Hunenbulten hebben ontgroningen plaatsgevonden, waarbij het gehele gebied van sportvelden, parkeerplaats en clubgebouwen ongeveer 1,5 m verlaagd is.¹¹ Van de voormalige bouwlandkamp resteert hierdoor nog een blok van 110 x 40 m.

Na de ontgroningen en egalisaties bij aanleg van de voetbalvelden in 1950 is het aanwezige plaggendek geheel verrommeld (figuur 4). Bij aanleg van het meest zuidelijke deel van WP3 en het

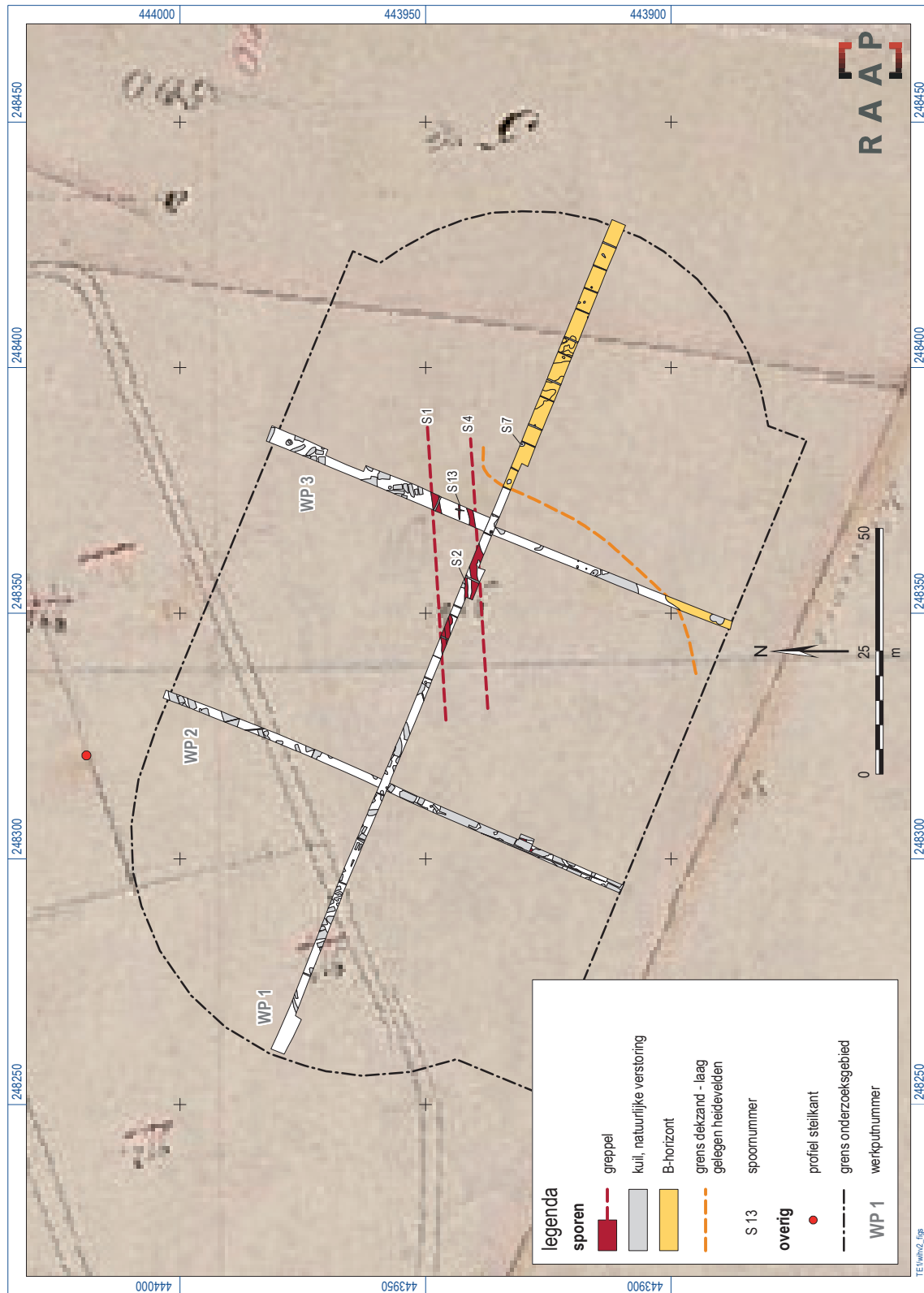
Figuur 4. Profielopname in WP1.

¹⁰ Harbers & Rosing, 1983; Kleijer & Ten Cate, 1998

¹¹ Kleijer & Ten Cate, 1998

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
 Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Figuur 5. Overzicht proefsleuven en sporen op de kadastrale minuut uit 1832.

meest oostelijke deel van WP1 zijn restanten van een B-horizont waargenomen (zie figuur 5). In deze delen van het plangebied heeft dus geen diepe verstoring plaatsgevonden. In dit deel van het plangebied zijn ook geen grote zandwinningskuilen meer aangetroffen, met uitzondering van de drainage van de sportvelden. Overigens bleek ook dat het voormalige grafveld zich niet tot zover in zuidelijke en oostelijke richting heeft uitgestrekt. De aangetroffen B-horizont was onderdeel van bodemvorming in de natte heidevelden die het urnenveld omringden.

5.2 Archeologie

In de opgravingsvlakken is een grote hoeveelheid bodemverkleuringen waargenomen. In de meeste gevallen gaat het om recente vergravingen in de vorm van drainagegreppels van de sportvelden en grote zandwinningskuilen (S999, S14). De overige sporen betreffen hoofdzakelijk natuurlijke bodemverkleuringen veroorzaakt door natte omstandigheden en locaties waar bomen zijn omgevallen (zogenaamde boomvallen) (S998).

Het verschil tussen zandwinningskuilen S999 en S14 is aangegeven op basis van vulling. In de kuilen S999 was een donkerbruin tot zwarte vulling van het voormalige plaggendek aanwezig. Deze ontbrak in de kuilen S14, waarin een geelgrijs gevlekte vulling aanwezig was. Daaruit kan geconcludeerd worden dat hier geen plaggendek aanwezig is geweest.

De archeologische grondsporen bestaan uit greppels en een enkele paalkuil. De greppels bestonden uit banen met een donker gekleurde, humeuze vulling. Van de greppels resteerde slechts een komvormige bodem tot 0,2 m onder het vlak (figuren 5 en 6). De greppels, die in WP2 ontbreken, lijken overeen te komen met een midden-19e-eeuwse veldindeling van het Huppelsche veld (figuur 7).

Figuur 6. Greppels in vlak van WP3. Van boven naar onder: S4, S13, S1.

Figuur 7. Proefsleuven geprojecteerd op TMK van 1850.

Iets ten zuiden van greppel S2/4 is een kleine paalkuil aangetroffen. In het ondiepe grondspoor van 0,08 m zijn geen vondsten gedaan.

Er mag geconcludeerd worden dat binnen het plangebied van het voormalige grafveld niets meer resteert. Het grafveld was gelegen op een oost-west georiënteerde dekzandrug. Deze rug is door ontgravingen grotendeels verdwenen. Een kleine verhoging resteert mogelijk van het grafveld. Dit kleine stuk akkergrond ligt 1,5 m hoger dan zijn omgeving en herbergt mogelijk een laatste restant van het grafveld. Tijdens het onderzoek is een profiel aangelegd in deze steilkant. De bodemopbouw gaf echter geen duidelijk beeld (figuur 8).

Figuur 8. De profielopname van de steilkant vertoont geen reguliere bodemopbouw.

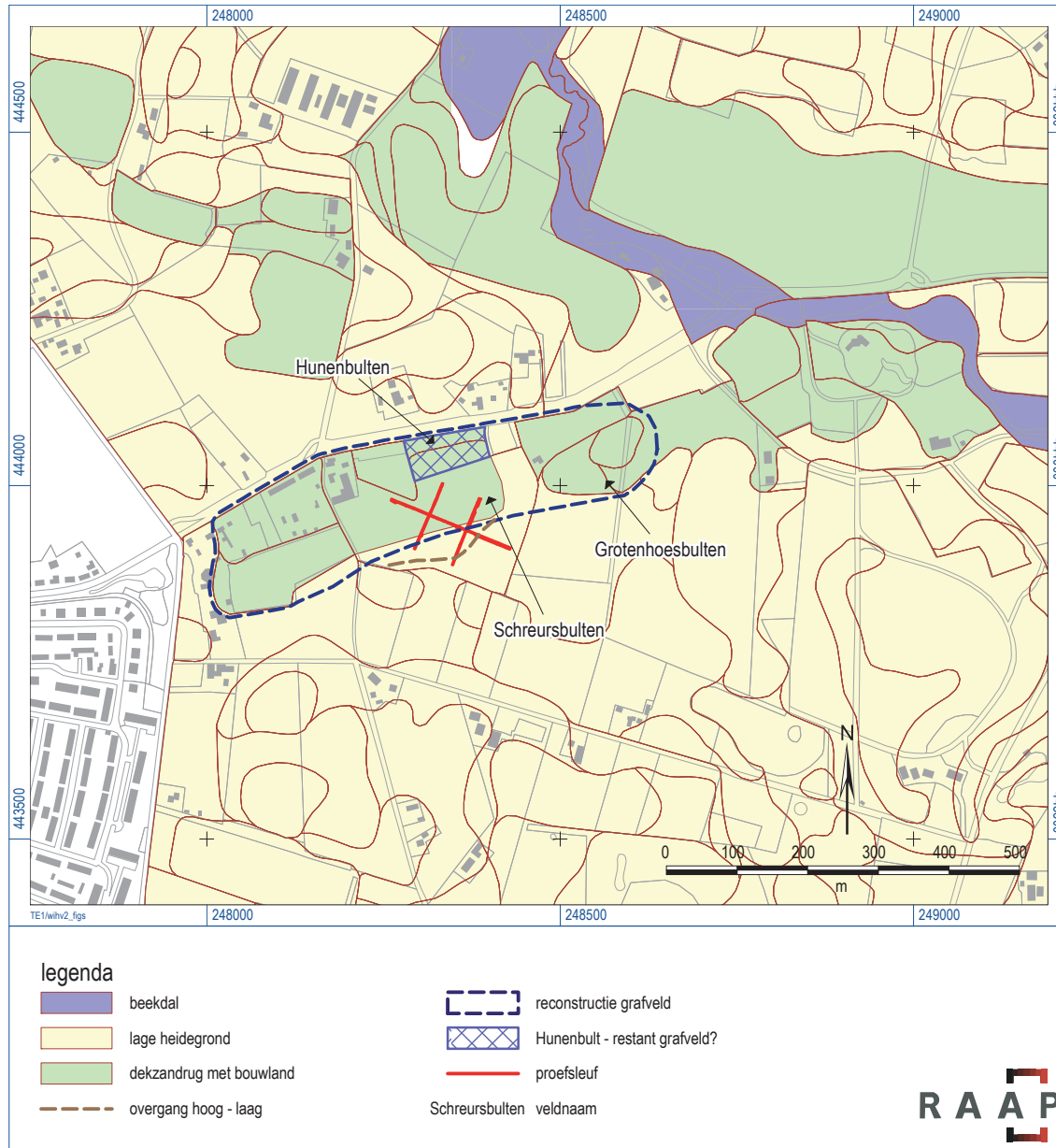
5.3 De verdwenen vindplaats

Interpretatie

Het plangebied was volgens de kadastrale minuut uit 1832 een klein bouwland omgeven door hakhout.¹² In ruimere zin valt op dat het plangebied gelegen was tussen het dorp Winterswijk, de noordelijk gelegen *Hengelschen Esch* en het oostelijk gelegen landgoed Gossink, een relatief jong scholtengoed. Te midden van heidevelden lagen vele kampontginningen; kleine bouwlanden, vaak omgeven door hakhout. De in de proefsleuven aangetroffen greppels S1 en S2/4 vormen latere heide-ontginningen en liggen 45 m ten zuiden van de zuidelijke begrenzing van de kampontginning (zie figuur 5). Deze kamp is bekend met de veldnaam *den Willink kamp*. Direct ten zuiden daarvan ligt *den Schreursbulten* en ten oosten *den Grotenhoesbulten*, mogelijk een verwijzing naar de ooit aanwezige grafheuvels.¹³ Overigens waren delen van de kamp in 1832 in bezit van de weduwe van

¹² Sectie B, Huppel, blad 6

¹³ Maas & Schaars, 1992

Figuur 9. Reconstructie van het voormalige grafveld.

Gerrit Jan Lemkamp. Het hele gebied ten zuiden van de Hunenbulten is een bekend steenbakkerijlandschap met een voormalige bakkerij *Tichelovven*, boerderijnamen *Lemkamp* en veldnamen als *Lemkamps gotte* en *Leemkölke*. Op deze laaggelegen gronden liggen de voor steenbakkers bruikbare tertiaire leemafzettingen dicht aan de oppervlakte.

Voorafgaand aan de 19e-eeuwse ontginningen lagen kleine dekzandkoppen, de latere kamptontginningen, te midden van de laaggelegen heidegronden. Op basis van een combinatie van de bodemkaart, het gebruik van veldnamen en de bij het proefsleuvenonderzoek aangetroffen dagzomende B-horizont kan de omvang van het voormalige grafveld gereconstrueerd worden (figuur 9).

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Het grafveld was gelegen op een oost-west georiënteerde dekzandrug van ruim 600 x 200 m. Deze rug van 12 ha is door ontgrondingen nu grotendeels verdwenen. Een kleine verhoging (bult) resteert mogelijk van het grafveld. Dit kleine stuk akkergrond van 110 x 40 m ligt 1,5 m hoger dan zijn omgeving en herbergt mogelijk de laatste 4% van het voormalige grafveld. Het voormalige grafveld was als een echte *territorial marker* gericht op de laag gelegen zuidelijke zijde. De bijbehorende nederzettingen zullen ten oosten en noorden hebben gelegen waar grotere dekzandruggen, de latere Henxelse enk, doorsneden worden door het beekdal.

Gaafheid en conservering

Indien bovengestelde juist is, resteert van de vindplaats Hunenbulten nagenoeg niets meer. Het profiel in de steilkant heeft geen duidelijkheid gegeven of de bodemopbouw nog intact is. De verstoring waargenomen in het profiel kan echter veroorzaakt zijn door afkalving van de steilkant. Omdat de waarneming exact op de grens van twee oude percelen ligt (zie figuur 5) waarvan bekend is dat sprake was van twee verschillende eigenaren, bestaat de kans dat het resterende perceel nog intact is. Het is echter ook mogelijk dat ook dit deel van het voormalige grafveld is vergraven en de humeuze grond van het plaggendeek is teruggestort. Eén of enkele boringen in het midden van het resterende akkerdeel kunnen daarover uitsluitsel geven.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek is vastgesteld dat het urnenveld De Hunenbulten nagenoeg volledig verdwenen is. Op de specifieke onderzoeksvragen in het PvE kunnen de volgende antwoorden worden gegeven:

1. *Zijn in het plangebied archeologische grondsporen aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de herinrichting van het gebied? Zo ja: wat is de aard en datering (periodisering) daarvan? Wat is de verspreiding daarvan? Wat is de diepteligging daarvan? Wat is de gaafheid en conservering daarvan?*

Er zijn geen grondsporen aangetroffen die ouder zijn dan het midden van de 19e eeuw.

2. *Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig, wat is de vondstdichtheid en hoe is de conserveringstoestand?*

Er zijn geen vondsten gedaan.

3. *Kunnen er structuren worden onderscheiden, en zo waar bestaan die dan uit en welke functie kan hieraan worden toegekend?*

Enkele greppels zijn mogelijk onderdeel van een 19e-eeuwse veldindeling, ontstaan na de ontginning van het voorheen aanwezige heideveld.

4. *Kunnen er specifieke activiteitzones worden onderscheiden. Zo ja, waaruit bestaan die dan?*

Niet van toepassing.

5. *Is er in tijd en ruimte een fasering aan te brengen in de aangetroffen sporen? Zo ja, licht dit toe.*

Niet van toepassing.

6. *In welke mate kan aan de aangetroffen vondsten en sporen een ensemblewaarde worden toegekend?*

Niet van toepassing.

7. *Kunnen de aangetroffen sporen en/of vondsten in verband worden gebracht met vondsten c.q. archeologische waarnemingen uit de directe en watijdere omgeving van het plangebied. Zo ja, licht het antwoord toe.*

Niet van toepassing.

8. *Wat is de natuurlijke bodemgesteldheid ter plekke en in welke mate is het onderzoeksgebied verstoord?*

Van de oorspronkelijke bodemopbouw resteert niets meer; het geheel is volledig verstoord geraakt.

9. *Is in het onderzoeksgebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet? Anders gesteld: op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?*

Vervolgonderzoek is voor de huidige planvorming niet noodzakelijk. Wel zou een aantal boringen in het resterende akkerperceel inzicht kunnen geven of dit kleine deel van de voormalige vindplaats De Hunenbulten nog intact is.

De aangevulde onderzoeksvragen 10-15 hebben betrekking op het behoudsperspectief. Gezien de sterke mate van verstoring en het ontbreken van archeologische resten zijn deze verder niet relevant.

6.2 Aanbevelingen

Het onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten in het onderzoeksgebied. Derhalve wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Literatuur

- Boonstra, M.K., R.M. van Heeringen & R. Schrijvers**, 2011. Kennisagenda Archeologie Oost Gelderland, deel A (tekst). *Vestigia-rapport V752-A*. Amersfoort.
- Borman, R.**, 1978. *Oost-Gelderland archeologisch bekeken*. Zutphen.
- Harbers, P. & H. Rosing**, 1983. *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 41 West Aalten en 41 Oost Aalten*. Stiboka Wageningen.
- Jager, S.W.**, 2012. Programma van Eisen Inventariserend veldonderzoek (proefsleuven) plangebied Vredenseweg (Hunenbulten) te Winterswijk, gemeente Winterswijk. *RAAP-PvE 1071*. Weesp.
- Kleijer, H. & J.A.M. ten Cate**, 1998. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied Winterswijk- Oost. Resultaten van een bodemgeografisch onderzoek. *DLO-Staring Centrum Rapport 603*. Wageningen.
- Maas, L. & A.H.G. Schaars (red.)**, 1992. *Boerderij- en veldnamen in Winterswijk*. Doetinchem.
- Schabbink, M.**, 2013. Aanvulling op RAAP-PVE 1071 Programma van Eisen Inventariserend veldonderzoek (proefsleuven) plangebied Vredenseweg (Hunenbulten) te Winterswijk, gemeente Winterswijk. *RAAP-PvE 1071*. Weesp.
- Willemse, N.W. & M.H.J.M. Kocken**, 2012. Archeologie met beleid: afwegingskader voor archeologiebeleid in de Regio Achterhoek. *RAAP-rapport 2501*. Weesp.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
KLIC	Kabels en Leidingen Informatie Centrum
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het onderzoeksgebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Rond de Hunenbulten hing, en hangt nog altijd, een mythische sfeer die verwijst naar het heidense verleden. Op de achtergrond molen De Bataaf.
- Figuur 3.** Overzicht proefsleuven op nieuwbouwplan.
- Figuur 4.** Profielopname in WP1.
- Figuur 5.** Overzicht proefsleuven en sporen op de kadastrale minuut uit 1832.
- Figuur 6.** Greppels in vlak van WP3. Van boven naar onder: S4, S13, S1.

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

Figuur 7. Proefsleuven geprojecteerd op TMK van 1850.

Figuur 8. De profielopname van de steilkant vertoont geen reguliere bodemopbouw.

Figuur 9. Reconstructie van het voormalige grafveld.

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Bijlage 1. Sporenlijst.

Bijlage 1: Sporenlijst

Legenda

vorm spoor

lin	langwerpig/lineair
NVT	niet van toepassing
onr	onregelmatig
rond	rond

vorm coupe

-	niet van toepassing
kom	komvormig
onr	onregelmatig

textuur

Zs2	zand matig siltig
-----	-------------------

mediaan

MF	matig fijn
----	------------

hu (humus)

-	geen humusbijmenging
h1	zwak humeus
h3	sterk humeus

sub (sublaag)

-	niet van toepassing
zb	zandbrokken

kleur/gevekt

D	donker
L	licht
E	geel
P	paars
U	bruin
W	wit
Y	grijs

hk (houtschool)

0	afwezig
1	enkele spikkel

RAAP-RAPPORT 2827

De Hunenbulten onderzocht, gemeente Winterswijk
 Inventariserend archeologisch onderzoek: proefsleuven

spoor	put	vlak	vorm spoor	vorm coupe	diepte	interpretatie	datering	vulling	textuur	medi-aan	hu	sub	bio-turb	kleur	ge-vekt	hk	opmerking
1	1	1	lin	kom	20	greppel	Nieuwe tijd	0	Zs2	MF	h3	-	N	DU	-	0	-
1	1	1	lin	kom	20	greppel	Nieuwe tijd	1	Zs2	MF	-	zb	N	DUY	U	0	-
2	1	1	onr	-	-	greppel	Nieuwe tijd	0	Zs2	MF	-	-	J	LYU	LU	0	greppel of natuurlijk?
3	1	1	onr	-	-	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	LYU	LU	0	-
4	1	1	lin	-	-	greppel	Nieuwe tijd	0	Zs2	MF	h3	-	N	DYU	-	0	-
5	1	1	rond	-	-	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	PY	-	0	-
6	1	1	onr	-	-	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	h1	-	N	WY	U	0	-
7	1	1	rond	kom	8	paalspoor	-	0	Zs2	MF	-	-	N	YW	U	1	paalspoor? of natuurlijk
7	1	1	rond	kom	8	paalspoor	-	1	Zs2	MF	-	-	N	Y	W	0	-
8	1	1	rond	kom	5	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	PY	-	0	-
9	1	1	rond	-	-	dierlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	J	LY	-	1	-
10	1	1	rond	-	-	dierlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	LY	-	0	-
11	1	1	rond	-	-	dierlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	LY	-	0	-
12	1	1	rond	onr	40	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	WY	-	0	-
13	3	1	lin	kom	15	greppel	Nieuwe tijd	0	Zs2	MF	-	-	J	Y	LY	0	mogelijk verlengde van humeuze greppel uit put 1
14	3	1	lin	-	-	kuil	-	0	Zs2	MF	-	-	N	YU	LUY	0	zandwinningskuilen anders dan de bakken onder het voetbalveld
15	3	1	lin	-	-	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	LEY	-	0	-
15	3	1	lin	-	-	natuurlijke verstoring	-	1	Zs2	MF	-	-	N	LYE	-	0	-
998	1	1	NVT	-	-	natuurlijke verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	DUY	E	0	-
999	1	1	NVT	-	-	recente verstoring	-	0	Zs2	MF	-	-	N	DUY	-	0	-
1000	1	1	NVT	-	-	natuurlijke laag	-	0	Zs2	MF	-	-	N	E	-	0	C-horizont
1001	1	1	NVT	-	-	natuurlijke laag	-	0	Zs2	MF	-	-	N	WE	-	0	-
1002	1	1	NVT	-	-	natuurlijke laag	-	0	Zs2	MF	-	-	N	UE	U	0	-
2000	2	1	NVT	-	-	natuurlijke laag	-	0	Zs2	MF	-	-	N	E	-	0	-
3000	3	1	NVT	-	-	natuurlijke laag	-	0	Zs2	MF	-	-	N	E	-	0	-

